

συνήγαγεν εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς φυσικῆς ἱστορίας συλλογὴν ἐκ τῶν πλουσιωτέρων τοῦ κόσμου, περιλαμβάνουσιν δείγματα 283 καταπτώσεων, τῶν ὁποίων τὸ ὅλικόν βάρος ἀνέρχεται εἰς 2086 χιλιόγραμμα. Εἶναι δ' αὐτὸ Μουσεῖον δώρων σταλέντων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, τὸ ὅποτον πάντες οἱ φίλοι τῆς ἐπιστήμης δύνανται νὰ ἐπισκεφθῶσι. Ταχέως δ' ἡ ἀστρονομία, τῆς ὁποίας ἡ πρόοδος εἶναι θαυμασία, θὰ μᾶς προσφέρῃ δι' ἀπροόπτου τι-νὸς ἀνακκλύψεως μαρτυρίας ἀκόμη πλέον ἀμέσους τῶν ἔργων τῆς φύσεως ἐκ τῶν μαρμαρυσμένων πελαγῶν καὶ τοῦ ἀγνώστου βίου, ὅστις ἀναπτύσσεται μὲ ἀπειρίαν ποικίλης εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν οὐρανίων γαιῶν. Τὸ φωτόφωνον σχεδὸν μᾶς παρέχει τὴν ἐλπίδα ὅτι προσεχῶς θὰ δυνηθῶμεν νὰ συνομιλήσωμεν μετὰ τῶν συναδέλφων μᾶς τῆς Σελήνης ἢ τοῦ Ἄρεως.

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ὑπὸ K.\*)

Καμίλλος Φλαμπαρίων

## Ἡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΑ ΦΑΥΣΤΙΝΑ

Πλείστοι τῶν κατὰ τὴν Δύσιν ἐφημερίδων, ἐξ αὐτῶν δὲ καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἡμέτεραι, ἀνήγγειλαν, ὅτι ὁ περικλεῆς συγγραφεὺς τοῦ *Βίου* τοῦ Ἰησοῦ, ὁ ἀκαδημαϊκὸς Ἑρνέστος Ῥενάν, μέλλει μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐκδώσῃ καὶ ἄλλην συγγραφὴν, *Μάρκος Αὐρήλιος* ἐπιγραφομένην, ἥτις θὰ ἀποτελέσῃ τὸ τέλος τῆς περὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ σειρᾶς τῶν ἀξιολόγων βιβλίων τῶν ὑπὸ τοῦ γλαφυροῦ καὶ πολυμαθεστάτου Ῥενάν συγγραφέντων. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὸν αὐτοκράτορα Μάρκον Αὐρήλιον ἔχει καὶ ἄλλο, ἐν προγενεστέροις συγγραφαῖς, ἐξετάσει ὁ Ῥενάν, μάλιστα δὲ ἐν ἰδίᾳ διατριβῇ ἀναγνωσθείσῃ ἐν τῇ ἐτησίᾳ συνεδρίᾳ τῶν ἐν Γαλλίᾳ πέντε Ἀκαδημαίων τῇ γενομένῃ κατὰ τὸ ἔτος 1867 ἐπραγματεύθη τὰ κατὰ τὴν σύζυγον τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος, τὴν Φαυστίναν<sup>1</sup>. Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ ὁ Ῥενάν ἐπειρήθη νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ γραπτὴ ἱστορία ἠδίκησε τὴν μνήμην τῆς αὐτοκρατείας ἐκείνης· ἐπειδὴ δὲ μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας καὶ μετὰ θαυμαστῆς πολυμαθείας ἐπραγματεύθη τὸ θέμα τοῦτο, ὅπερ οὐδόλως εἶναι ἀδιάφορον διὰ τοὺς περὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ἀσχολουμένους, ἔγνωμεν νὰ γράψωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ αὐτοῦ, εὐελπιστοῦντες ὅτι δὲν θὰ εἶναι πάντῃ περιττὰ διὰ τοὺς ἀναγνώστας τοῦ περιοδικοῦ τούτου.

Κατὰ τὰ τέως δηλαδὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ παραδεδεγμένῃ, ἡ Φαυστίνα,

\* Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ Παρνασσοῦ μετεφράσθη ἡ μικρὰ περὶ ἀπολίθων διατριβὴ τοῦ Φλαμπαρίωνος ἢ λίαν ἐπιχαρίτως γεγραμμένη, καίπερ μετὰ πολλῆς φαντασίας πραγματευομένη τὸ θέμα.

1. Ἡ διατριβὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ *Revue des Cours Littéraires* τοῦ 1867 ἐν σελίδι 625 καὶ ἐξῆς.

συνενοῦσα ἐν ἑαυτῇ τὴν φιλοδοξίαν τῆς Ἀγριππίνης πρὸς τὴν διαδόχον τῆς Μεσσαλίνης ἀκολασίαν, ἠτίμασε παντοειδῶς τὸν σύζυγον αὐτῆς, συνήργησεν εἰς τὴν στάσιν τοῦ Αὐιδίου Κασσίου, ὃν ἠθέλησεν ἔπειτα νὰ νυμφευθῇ καὶ ἐφκρμάκευσε τὸν γαμβρὸν αὐτῆς Οὐῆρον. Κατὰ ταῦτα — καὶ ταῦτα εἶναι μόνον τὰ κυριώτατα — ἡ Φαυστίνα ὑπῆρξε γυνὴ μεστὴ κακίας καὶ ὅλως ἀναξίᾳ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ὅστις ὅμως γενόμενος πρὸς αὐτὴν ἀγαθὸς μέχρις εὐηθείας ὅχι μόνον ὑπέμεινε πάσας αὐτῆς τὰς ἀτακθλίας, ἀλλὰ καὶ ὅτε περιῆλθαν εἰς χεῖρας τοῦ τὰ προδοτικὰ αὐτῆς γράμματι διέφθειρεν αὐτὰ χωρὶς νὰ τὰ ἀναγνώσῃ, ἵνα μὴ καὶ ἄκων ἀναγκασθῇ νὰ τὴν μισήσῃ.<sup>1</sup> Ταύτης λοιπὸν τῆς ἱστορίας τὴν ἐτυμηνορίαν ἠθέλησε νὰ ἀνατρέψῃ ὁ Ῥενάν, λαβὼν, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, τὴν πρώτην εἰς τοῦτα ἀφορμὴν ἐκ τῶν λόγων, οὓς εἶπεν αὐτῷ ὁ φίλος τοῦ Δέων Ῥενιέρ, ἀνὴρ καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπιγραφικῆς ὅταν ὀλίγιστοι χρόνος καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας τῶν καיסαρικῶν μάλιστα χρόνων δεινότητος γνώστης. Διότι ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ ὑπέδειξε τῷ Ῥενάν πόσον εἶναι ἀνεπαρκεῖς αἱ ἱστορικαὶ εἰδήσεις, ἃς ἔχομεν, αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν λαμπρὰν ἐποχὴν τῶν Ἀντωνίωνων. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δηλαδὴ, καθ' ἣν παύει ἡ ἀφήγησις τοῦ Γαλίου καὶ τοῦ Σουητωνίου, δὲν ἔχομεν ἄλλην πηγὴν ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ παρὰ μόνον τὸν Δέωνα Κασσίον τὸν ἐλασινῶς ὑπὸ τοῦ Εὐφιλίνου ἐπισημνηθέντα καὶ τοὺς Scriptores ἐκείνους τῆς Αὐγουστίας Ἱστορίας τοὺς τόσον εὐπίστους καὶ τόσον ἀτακτικῶς δεχομένους πάσας τὰς διχόδοσιας, οἵτινες πλέον τοῦ αἰῶνος ἀπέχουσι τῶν χρόνων, ὧν ἱστοροῦσι τὰ συμβῆντα. Ἀφοῦ λοιπὸν τοιοῦτου εἶδους εἶναι αἱ κυρίως λεγόμεναι ἱστορικαὶ πηγαί, ἃς ἔχομεν διὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀντωνίωνων, τίνα πλέον ἀξίαν ἔχει ἢ πρὸς ἀλλήλους ὁμοφροσύνη αὐτῶν; Τί σημαίνει ἂν πάντες οἱ ἱστορικοὶ, Ῥωμαῖοι καὶ Ἕλληνες, οἱ μνημονεύοντες τῆς Φαυστίνης, κατὰδικάζωσιν αὐτήν, ἀφ' οὗ εἶναι τόσον ὀλίγοι καὶ τόσον ὀλίγον ἀξιόπιστοι; Ὅθεν γίνεταί πρόδηλον ὅτι πολλῷ πλείονος πίστεως ἀξίαι πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ τὰ μνημεῖα τὰ τε τῆς τέχνης καὶ ἐκεῖνα ἐκ τῶν γραπτῶν, ὅσα δὲν θεωροῦνται συνήθως ὡς κυρίως ἱστορικά. Παράδοξως δὲ αἱ τοιαῦται πηγαὶ μαρτυροῦσιν ὑπὲρ τῆς Φαυστίνης καὶ εἶναι δίκαιον νὰ διακριθῇ ἡ ἀλήθεια ἀνακρέσον τούτων τῶν μαρτυριῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐκείνων ἃς παρέχουσιν ἡμῖν οἱ κυρίως ἱστοριογράφοι. Ἡ πρὸς τὸν Φρόντωνα μάλιστα ἀλληλογραφία τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ ἐκεῖνο τὸ λαμπρὸν χωρίον τῶν *Εἰς ἑαυτὸν*, ἐνθ' ὃ αὐτοκράτωρ κάμνει λόγον περὶ τῆς συζύγου τοῦ πρέπει βέβαια νὰ ζυγίσωσιν εἰς τὴν πλάστιγγα τῆς ἱστορίας ὅσον τοῦλάχιστον καὶ τὸ κύρος τῶν Συγγραφέων ὧν τῆς Αὐγουστίας Ἱστορίας. Τοιαῦτά τινα λίσχ' ὀρθᾷ ὑπέδειξε τῷ Ῥενάν ὁ σοφὸς αὐτοῦ φίλος. Τῷ ὄντι δὲ εἶναι προφανές ὅτι εἰς τὸ ζήτημα μάλιστα τῆς συνενοχῆς τῆς Φαυστί-

<sup>1</sup> Δέων Κασ. 71, 29.

νης ἐν τῇ στάσει τοῦ Αὐιδίου Κασσίου, ἀπὸ τοῦ Tillomont μέχρι τοῦ Borghesi ἡ ἱστορική ἡδίκητε τὴν αὐτοκράτειραν ἐκείνην, οὐδόλως λαβοῦσα πρὸ ὀρθολογῶν σπουδαιοτάτας δικαιολογητικὰς πηγὰς, ὧν τὸ κῆρος ἀπέδειξεν αἰ οὐχὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου γενομένη ἐπιγραφικὴ ἀποκαλύψις. Ὁ Ρενᾶν λοιπὸν χωρεῖ εἰς τὴν ἀπόδειξιν τοῦ θέματός του ὡς ἑξῆς.

## Α'.

Ἱστορίαν σύγχρονον τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου δὲν ἔχομεν, ἐκ πάντων δὲ τῶν ἱστορικῶν ὅσοι ἐπαγγατεύθησαν τὴν βασιλείαν τοῦ ἀρχαιότατοι εἶναι ὁ Μάριος Μάξιμος καὶ ὁ Δίων Κάσσιος, ἀλλὰ καὶ οὗτοι εἶναι μετγενέστεροι τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου κατὰ μίαν γενεάν. Δὲν ἐσώθη δυστυχῶς ἡ συγγραφή τοῦ Μαρίου Μάξιμου,<sup>1</sup> ὅστις πρέπει νὰ ἐγνώρισεν ἄνδρας συγχρόνους πρὸς τὸν Μάρκον Αὐρήλιον καὶ μάλιστα ἐκ τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν. Ἀλλ' ὁ Μάριος ἔγραψε κατὰ τρόπον λίαν δυσμενῆ πρὸς τὴν Φαυστιανὰν καὶ ἐπίστευσεν εἰς τὴν συνενοχὴν αὐτῆς ἐν τῇ στάσει τοῦ Αὐιδίου, τοῦτο δ' ἐξέχομεν ἐκ τῶν μαρτυριῶν, ὥς ἐκ τῆς μὴ σωζομένης νῦν συγγραφῆς τοῦ Μαρίου περὶσσεύει εἰς ἐκ τῶν Συγγραφέων τῆς *Αὐγουστείας Ἱστορίας*, ὁ Βουλκᾶτιος ὁ Γαλλικηνός, ἐν τῷ βίῳ τοῦ Αὐιδίου Κασσίου (κεφ. 9). Ὁ Μάριος Μάξιμος, ὅν καὶ ὁ Φλκύνος Βοπίσκος ἐν τῷ βίῳ τοῦ τυράννου Φίρμου (κεφ. 1) λέγει περὶ αὐτοῦ ὅτι ἦτο *homio omnium verbosissimus qui et mythistoricis se voluminibus implicavit*, πάντως ὁμῶς πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀξία λόγου ἱστορικὴ πηγή, ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶναι εὐνοϊκῶς πρὸς τὴν Φαυστιανὰν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἶχεν ἡ αὐτοκράτειρα ἐκείνη ἐν τοῖς περὶ τὸν ἄνδρα αὐτῆς δεινοὺς ἐχθρούς.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐτέρου τῶν ἀξίων λόγου ἱστοριογράφων τῆς ἐποχῆς ταύτης, τοῦ Δίωνος Κασσίου, αἱ πληροφορίες ἐξ ὁμοίως φαίνεται ὅτι ἔχουσιν ἀπορρεύσει πηγῆς. Διότι ὁ Δίων ὁ Κάσσιος ὅν καὶ ἐγνώριζε τοὺς συγγενομένους τῷ Μάρκῳ καὶ εἶχε σκεψθεῖς, ὡς λέγει, πληροφορίες,<sup>2</sup> ἀλλ' ὁμῶς φέγει τὸν Μάρκον ὅτι τὰ τῶν ἄλλων ἀμαρτήματα καὶ μάλιστα τῆς γυναικὸς ὑπέφερε καὶ δὲν ἐκόλαζε, διαρρήδην ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Αὐιδίος Κάσσιος ἐστασίασεν ὑπὸ Φαυστινῆς ἀπατηθείς. Ἱστορεῖ πρὸς τούτοις ὁ Δίων, ὡς πού καὶ ἄνωτέρω ἔχομεν ἀναφέρει, ὅτι εἶχεν ὑπασχεθῇ εἰς τὸν στασιαστὴν νὰ τὸν λάβῃ σύζυγον, ἔμα ὡς ὁ Μάρκος ἤθελεν ἀποθάνει, ἀφοῦ εἶχεν ἤδη συνεργήσει εἰς τὴν στάσιν καὶ προσθέτει ὅτι ἀπέθικεν ἡ Φαυστινὰ εἴτε ὑπὸ τῆς ποδᾶγρας, ἣν εἶχεν, εἴτε ἄλλως, ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ ἐφ' οἷς πρὸς τὸν

1 Ἰδ. τὸ εἰς Μάριον Μάξιμον ὑπόμνημα τοῦ Borghesi ἐν τοῖς αὐτοῦ *Oeuvres complètes* τόμ. ε' σ. 455 κ. ἑξ.

2 Βλ. τοῦ Δίωνος Κασσίου τὸ 71 βιβλίον (ἱστορ.) καὶ μάλιστα τὰ κεφ. 4, 22, 29, 33, 34, 36.

*Κάσσιον συνετέθειτο.* Ἐπειδὴ δυστυχῶς δὲν διεσώθη ἡμῖν πλήρες τὸ κείμενον τοῦ Δίωνος δὲν ἡξιοῦμεν ἂν ὁ ἱστορικὸς ἀπεδέχεται καὶ ἀνέγραφε καὶ τὰ ἄλλα ἀνομήματα, τὰ ὅποια ἡ ἱστορία ἀπέδωκεν εἰς τὴν Φαυστίαν, ἂν καὶ τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν, διότι μνημονεύων ὅτι ὁ Μάρκος οὐκ ἐπαξίως ἑαυτοῦ εὐδοκίμησεν καὶ ἀνκφέρων τὰ ἀτυχήματα αὐτοῦ λέγει μὲν ὅτι πλείστον ὅσον διήμαρτε τοῦ υἱοῦ (Κορμόδου), ὃν εἶχε θρέψει καὶ παιδεύσει ὡς οἶόν τε ἦν ἄριστος, οὐδὲν δὲ λέγει περὶ τῆς δῆθεν ἀκολασίας τῆς Φαυστίνης. Ὅπωςδὴποτε εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ὁ Δίων Κάσσιος ὅπως καὶ ὁ Μάριος Μάξιμος ἀνῆκεν εἰς ἐκείνην τὴν τάξιν τῶν ἀνθρώπων, αἵτινες διὰ τὴν εὐλάβειαν τὴν πολλήν, ἣν εἶχον πρὸς τὴν μνήμην τοῦ αὐτοκράτορος Μάρκου, αὐστηρότατα ἔκρινον τὴν Φαυστίαν.

Οἱ τῆς *Αὐγουστίας Ἱστορίας* συγγραφεῖς, περὶ τὰ ἐβδομήκοντα ἔτη μετὰ τὸν Δίωνα, πολλὰ καὶ δεινὰ γράφουσι κατὰ τῆς Φαυστίνης, ἀλλὰ κατὰ τρόπον παρέχοντα ὑπονοίας. Καὶ δὴ ὁ Ἰούλιος Καπιτωλῖνος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Μάρκου λέγει ὅτι δεινὴ ἦτο ἡ ἀκολασία τῆς αὐτοκρατείας ἐν τε τῇ Ῥώμῃ καὶ τῇ Καίῃ, ὅτι ὁ Κορμόδος δὲν ἦτο τοῦ Μάρκου, ἀλλὰ τινος μονομάχου υἱός, ὅτι καὶ συνεβούλευσάν τινες τὸν Μάρκον νὰ ἀποπέμψῃ τὴν ἀτιμώζουσαν αὐτὸν σύζυγον καὶ ὅτι ἐκάινος εἶπεν ὅτι «τότε πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν καὶ τὴν προίκα», ἡ προίξ δὲ τῆς Φαυστίνης, θυγατρὸς Ἀντωνίου τοῦ Πίου, ἦτο δῆθεν αὕτη ἡ αὐτοκρατορία, ὅτι ἡ αὐτοκρατεία ὑπῆρξε συνένοχος τοῦ Αὐιδίου Κάσσιου. Καὶ δὲν περιορίζεται εἰς ταῦτα καὶ μόνον ὁ Καπιτωλῖνος, ἀλλὰ γράφει ὅτι καὶ τὸν γαμβρὸν αὐτῆς Οὐῆρον ἐθανάτωσε παραθέσασα αὐτῷ ὅστρεα, εἰς ἃ εἶχεν ἐπιχύσει φάρμακον, ἅρ' οὗ πρότερον ἔσχευεν ἐραστὴν αὐτῆς τὸν Οὐῆρον καὶ ἄλλα πλεῖστα τοιοῦτου εἶδους ἱστορήματα προσθέτει.<sup>1</sup> Ἀλλὰ τὸ περίεργον εἶναι ὅτι οὐδὲν τῶν ἀνωτέρω ἀνκφέρει ὁ Καπιτωλῖνος ὡς βεβαιωμένον καὶ θετικὸν γεγονὸς καὶ χωρὶς νὰ προσθέσῃ κολαστικὴν τινὰ λέξιν ἢ ἔκφρασιν, οἷον *ajunt quidam, quod verisimile videtur, multi ferunt, fertur, ut quidam dicunt, fuit sermo, talem fabellam vulgari sermone contexuat* (ἐνθα ὁ λόγος ὅτι ὁ Κορμόδος εἶναι υἱὸς μονομάχου) κτλ. Οὔτε βέβαιον εἶναι δυνατόν νὰ εἴπῃ τις ὅτι οὕτω κολάζει τὰς κατὰ τῆς Φαυστίνας ἐκφράσεις τοῦ ὁ Καπιτωλῖνος ἵνα μὴ τυχὸν διασύρηται ἡ μνήμη τοῦ Μάρκου, ὃν ἐξαισίως τιμᾷ, διότι αὐτὸς ὁ ἱστορικὸς λέγει ὅτι οὐδὲν κακὸν ἠδύνατο νὰ μιάνη τόσον ἐνέχρετον βίον, οἷος ὁ τοῦ Μάρκου, οὐδ' αὐτὴ ἡ κακοῦργος σύζυγος. Πλὴν τῶν κολαστικῶν ἐκφράσεων τοῦ Καπιτωλῖνου, ἄλλος τις ἐκ τῶν συγγραφέων τῆς *Αὐγουστίας Ἱστορίας*, ὁ Βουλκάτιος Γαλλικανὸς ἐν τῷ βίῳ τοῦ Αὐιδίου Κάσσιου (κεφ. 9, 10, 11), ῥητῶς λέγει ὅτι ὁ Μάριος Μάξιμος κατηγόρησε τὴν Φαυστίαν ἐπὶ συνενοχῇ ἐν τῇ στάσει τοῦ

1. <sup>1</sup>Id. Ἰουλ. Καπιτωλ. ἐν 6. Μάρκου 19, 23, 24, 26, 29. Ἐν 6. Οὐῆρ. 10. Πρὸς. Δαμπρίδ. ἐν 6. Κορμόδ. 8.

ὅτι αὐτοῦ βιογραφουμένου Αὐιδίου Κασσίου *cupiens eam infamare*, περὶ τῆς δὲ γράμματος, ἅτινα, ἂν εἴναι γνήσια, ὅλως ἀπελλέττουσιν αὐτὴν πάσης κατηγορίας καὶ μομφῆς. Τὸ σπουδαῖον λοιπὸν εἶναι τοῦτο, ὅτι ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 300 ἢ περὶ τῆς Φαυστίνης ἐτυμολογία τῆς ιστορίας δὲν ἦτο ὀριστική καὶ ἀνέκκλητος, ὅτι αἱ ἀμφόφωνα κατηγορία τοῦ Μάρκου Μαξιμίου καὶ τοῦ Διωνοῦ Κασσίου δὲν ἐθεωροῦντο παρὰ πάντων ὡς ἀξίπιστοι καὶ ὅτι πολλαχοῦ αἱ κατηγορίαι αὗται διεφώνουν πρὸς σωζομένους ἀκόμη τότε γραπτὰς μαρτυρίας.

Μετὰ τοὺς δύο κυριωτάτους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ιστοριογράφους ἐρχόμεθα εἰς τοὺς ἐπιτομεῖς τοῦ Δ' αἰῶνος, οἵτινες ἔπραξαν ὅ,τι πρόττουσι συνήθως αἱ ἐπιτομεῖς. Ἠδυνάτισαν δηλαδὴ τοὺς χρωματισμοὺς, ἀφῆρσαν τὰς κολαστικὰς ἐκφράσεις καὶ θαρροῦντες ἐβεβαίωσαν τὰ τέως ἀμφισβητούμενα. Οὕτω λ. χ. ὁ Αὐρήλιος Βίκτωρ<sup>1</sup> οὐδαμῶς ἀμφιβάλλει περὶ τῆς βεβαιότητος τῶν ὧν ἀφηγεῖται περὶ τῆς Φαυστίνης, ἣν θεωρεῖ ὡς τέρας κηκοθείας, τὸ ἑποῖον ἐκηλίδωνε τὸν βίον τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ἡ παράδοσις δ' αὕτη ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὸ ἔξῃς ὡς ἀλήθεια. Ὅθεν καὶ ὁ Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης εἰς τοὺς ἑαυτοῦ *Kaisares*<sup>2</sup> διὰ δύο πράγματα κατηγορεῖ τὸν ἐνάρετον Μάρκον, διότι δὲν ἀπεκήρυξε τὸν ἀνάξιον υἱὸν τοῦ Κόμμοδον καὶ διότι παρὰ τὸ πρέπον ἐθρήνησε τὸν θάνατον τῆς ἀκαλόστα Φαυστίνης. Κατὰ τοιοῦτον λοιπὸν τρόπον ἐσχηματίσθη ἡ κρίσις τῆς ιστορίας ὡς πρὸς τὴν Φαυστίναν. Ἱστορικοὶ ἐμβριθεῖς συγγράψαντες τὰς ιστορίας τῶν πεντήκοντα ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν της ἐπίστευσαν εἰς δυσμενεῖς πρὸς αὐτὴν διαδόσεις, μετὰ τούτους ἦλθον μέτριοί τινες ἄλλοι, οἵτινες καλῶς, ὡς λέγομεν, τῇ πίστει, γράφοντες ἑκατὸν εἴκοσι ἢ ἑκατὸν τριάκοντα μετὰ τὸν θάνατόν της ἔτη, ἀφηγήθησαν ἐκεῖνα τὰ δυσμενῆ πρὸς τὴν μνήμην της, εἴτε τείνοντες εἰς τὸ νὰ τὰ πιστεύσωσιν, εἴτε ἀναιροῦντες αὐτὰ, ἀλλ' ὅπως ἀήποτε ἐκφράζοντες περὶ αὐτῶν ἀμφιβολίας. Ἠλθον τέλος οἱ μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ οἱ δευτέρως καὶ τρίτης χειρὸς, οἵτινες ὀριστικῶς ἐσχηματίσαν, ὅπως ὅχι σπηνίως συμβαίνει, τὴν κρατοῦσαν ἐν τῇ ιστορίᾳ κοινὴν γνώμην. Ἀς ἴδωμεν λοιπὸν τῶρα ἂν ἔχωμεν ἐκτὸς τῶν καθ' ἑκαστὴν ἱστορικῶν τούτων παραδόσεων ἄλλο τι μέσον ὅπως βεβαιώσωμεν τὴν κρατοῦσαν ἐκείνην γνώμην.

Αἱ μαρτυρίαι τῶν εἰκαστικῶν μνημείων εἶναι ὑπὲρ τῆς Φαυστίνης. Κατ' ἐκεῖνα τὰ μνημεῖα ἡ Φαυστίνα ἠσχολεῖτο περὶ ἰδρυματικὰ ἀγαθοεργὰ καὶ μάλιστα περὶ ἐκεῖνα, ὧν σκοπὸς ἦτο ἡ ἀνατροφή καὶ ἀποκατάστασις πτωχῶν νεανίδων, τῶν διὰ τούτων κληθεισῶν Φαυστινικῶν καὶ τῶν ἀποίων ἰδρυμάτων ἡ πρώτη ἀρχὴ ἀναφέρεται εἰς τὴν μητέρα τῆς Φαυστίνης.<sup>3</sup> Εἰς ὅμοια πράγματα εἰκονίζεται καταγινομένη ἡ Φαυστίνα καὶ ἐπὶ δύο

<sup>1</sup> Caesares 16. <sup>2</sup> Σελ. 312 ἐκδ. <sup>3</sup> Spanheim. Πρβλ. αὐτόθι σ. 334—345.

<sup>3</sup> Ἀπόστολ. Ἱστορ. 6. Ἀντων. Πίου 8. Ἀντων. φιλοσ. 26. Ἀλεξ. Σευήρ. 57.

ἀναγλύρων, ὧν τὸ ἕτερον ἀπόκειται ἐν τῇ villa Albani, ἐπὶ δὲ τινος γλυφῆς τοῦ ἐν Ῥώμῃ μουσείου τοῦ Καπετωλίου ἀπεικάζεται ἡ ἀποθέωσις τῆς Φαυστίνης. Τὰ νομίσματα εἰκονίζουσι τὴν Φαυστίναν πότε μὲν ἔχουσαν τῆς Αἰδημοσύνης (Pudicitia), πότε δὲ τῆς Ἀφροδίτης τοὺς χαρακτηρισμοὺς.<sup>1</sup> Καὶ δύναται μὲν τις νὰ εἴπῃ ὅτι αἱ τοιαῦται μάρτυραί τῶν εἰκαστικῶν μνημείων καὶ τῶν νομισμάτων οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἐπίσημοι ἐπιδείξεις καὶ κολακεῖαι, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι πιστευτὸν ὅσον ἀφορᾷ τοῦλάχιστον εἰς τὰ νομίσματα, διότι βεβαίως δὲν θὰ ἀπεικάζετο ἡ Φαυστίνα ἐὰν τῷ ὄντι ἦτο τόσο ἀκόλαστος ὅσον κοινολογεῖται, μὲ τῆς Αἰδημοσύνης τοὺς χαρακτηρισμοὺς ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορίας Σαβίνης οὐδεμίαν ἄλλην εἶχε προσλάβει, οὔτε πάλιν, ὥς παρατηρεῖ ὁ Λονπεριέ, θὰ ἐδίδετο εἰς τὴν Φαυστίναν ἡ ἐπωνυμία τῆς Ἀφροδίτης, ἐὰν ἐμελλεν ἡ ἐπωνυμία αὕτη νὰ κινῇ τὸ μειδίημα.

Ἀλλ' ὡς ἀκούσωμεν καὶ ἄλλους μάρτυρας, καὶ δὴ αὐτὸν τὸν σύζυγον τῆς Φαυστίνης, τὸν Μάρκον Αὐρήλιον. Ὁ Μάρκος γράφων πρὸς τὸν ἑαυτοῦ διδάσκαλον Φρόντωναν λέγει ὅτι ἐπρότιμα νὰ εἶναι μετὰ τῆς Φαυστίνης εἰς ἔρημον νῆσον παρὰ ἄνευ αὐτῆς εἰς τὸ πηλὸν τὸ αὐτοκρατορικόν. Ὅσα δὲ λέγει ὁ πολὺς Ambrèze περὶ τῆς δῆθεν τυφλώσεως, εἰς ἣν εἶχεν ἀνάγει τὸν αὐτοκράτορα ὁ πρὸς τὴν σύζυγον αὐτοῦ ἔρως καὶ ὅσα ἄλλα γλυφυρῶς πλάττει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς εἰκονίζων τὴν ἀκόλαστον

1 Ὁ κ. Ρενάν λέγει ὅτι περὶ τῶν νομισμάτων τῆς Φαυστίνης ἔχει λάβει παρὰ τοῦ κ. Λονπεριέ τὴν ἐξῆς σημείωσιν: «Νομίσματα ἀπεικάζοντα ὡς θεὰν τὴν Φαυστίναν εὐρίσκονται καὶ χαλκᾷ, ἦτοι κοπέντα δόγματι τῆς συγκλήτου, senatus consulto, καὶ χρυσᾷ ἢ ἀργυρᾷ ὧν ὡς γνωστὸν, ἡ κατασκευὴ ἦτο ἐπιτετραμμένη εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν φίσκον. Ἐπὶ τούτων λοιπὸν τῶν νομισμάτων εἶναι κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφή DIVA FAUSTINA PIA, τὸ δὲ ἄρθρον ἐπίθετον PIA πρέπει μᾶλλον ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸ ὅτι ἡ Φαυστίνα ἦτο θυγάτηρ Ἀντωνίνου τοῦ Πίου ἢ εἰς ἰδίαν αὐτῆς προσωπικὴν ιδιότητα. Ἐπὶ τινων ἀργυρῶν νομισμάτων καὶ ἐπὶ τινων χαλκῶν καὶ μεγάλων καὶ μικρῶν Φαυστίνης τῆς νεωτέρας εὐρίσκεται εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος καὶ ἡ ἐπιγραφή PVDICITIA, ὅπερ ἔχει τινὰ σπουδαιότητα. Ὁ Eckhel ἠθέλησε νὰ μειώσῃ τὴν σπουδαιότητα τῆς ῥηθείσης ἐπιγραφῆς ἀναφέρον ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν ἔχοντα νομίσματα τῆς Φαυστίνης ἐκείνα τοῦ βεβαίως ὅχι πολὺ αἰδήμονος Ἀδριανοῦ τὸ νόμισμα, ὅπερ ὡσαύτως ἔχει κεχαραγμένην τὴν λέξιν PVDIC, γράφει δὲ τάδε ὁ Eckhel: «An Faustinae pudicitiae in his numis jactatur per suetam adulationem? An eo more, quo principibus proponimus, ut esse velint, quod esse deberent? Etiam Hadriani pudicitiam crepant numi, nullo pacto istud laudis promeriti». Ἀλλ' ὁ μέγας νομισματολόγος ἠπατήθη μὴ λαβὼν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι τὸ ἐν τῷ ὀπισθεν μέρει ἀργυροῦ νομίσματος τοῦ Ἀδριανοῦ PVDIC δὲν εἶναι ἐπιγραφή ἀναφερομένη εἰς τὸν Ἀδριανόν, ἀλλ' εἶναι κεχαραγμένη ἐν τῷ ἑδάφει τοῦ νομίσματος παρὰ τὴν ὀρθίαν εἰκόνα τῆς Σαβίνης, τῆς πρώτης δηλαδὴ αὐτοκρατορίας ἣτις προσέλαβε δι' ἑαυτὴν τοὺς χαρακτηρισμοὺς τῆς Pudicitiae. Ὅθεν πίπτει ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Eckhel, διότι ἡ Σαβίνα ἦτο γυνὴ φιλόδοξος μὲν, ἀλλ' ἀσθηρὸν ἠθῶν, ὥστε τῇ ἡρμοῇ αἱ χαρακτηρισμοὶ τῆς αἰδημοσύνης. Ὡς πρὸς δὲ τὴν Φαυστίαν μὲ ἐμβάλλει μὲν εἰς σκέψεις τὸ πλῆθος ἐκείνο τῶν Ἀφροδιτῶν, ὅπερ εἰς τὰ νομίσματα γράφεται περὶ τὴν εἰκόνα τῆς, VENVS, VENVS GENETRIX, VENVS FELIX, VENVS VICTRIX, ἀλλ' ἴσως οὐδὲν ἄλλο ἐκλόποιον τὰ ἐπίθετα ταῦτα νὰ σημάνωσι παρὰ μόνον ἁπλῶς ὅτι ἦτο ὡραία ἡ Φαυστίνα καὶ ἴσα ἴσα νομίζω ὅτι ἐὰν θὰ προσεγράφοντο εἰς τῆς Φαυστίνης τὰ νομίσματα Ἀφροδίτης ἐπίθετα ἂν τῷ ὄντι τὰ ἥθη τῆς αὐτοκρατορίας ἦσαν τόσο ἐκλελυμένα ὅσον ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ αὐτὰ ἡ ἱστορία».

ἄμικ δὲ καὶ κεχαριτωμένην καὶ μονονουχὶ γήησαν αὐτοκράτειραν, εἶναι μὲν καλῶς πένυ καὶ κομψῶς εἰρημέναν, ἀλλὰ πάντως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμεύσωσι καὶ ὡς βίαις ἱστορικῆς κριτικῆς. Ἐκ δὲ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Φρόντωνος καὶ τοῦ μαθητοῦ του Μάρκου Αὐρηλίου συνάγεται ὅτι ἦτο τῷ ὄντι εὐδαίμων ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τῇ ἐν τῷ Ακνούδιῳ ἐπικύλει αὐτοῦ, ἔνθα μετὰ τῆς Φαυστίνης καὶ τῶν πολλῶν τοῦ τέκνων δειήρχε τὰ κάλλιστα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη, λαμπρὰν δ' εἰκόνα τῆς τοικύτης τοῦ αὐτοκράτορος εὐδαιμονίας φιλοτεχνεῖ ὁ Φρόντων πολλὰχού τῶν ἐπιστολῶν του.<sup>1</sup> Ἡθέλησεν ἔρα ὁ Φρόντων σοφιστῆς ὢν καὶ τῇ ῥητορικῇ δουλεύων νὰ παρκατήσῃ τὰ πράγματα ἄλλως ἢ ὡς εἶχαν καὶ νὰ κολακεύσῃ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὸν αὐτοκράτορα; Δὲν εἶναι καὶ τοῦτο πιθανόν. Ἀλλ' ἔχομεν εὐτυχῶς καὶ ἄλλο ἀρχαῖον μαρτύριον εἰλικρινές, ἀψευδέστατον, τὸ ὁποῖον δὲν κολακεύει τὸν αὐτοκράτορα διότι εἶναι ἔργον αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ διὰ τοῦτο πρέπει πολὺ νὰ ἐκρύνῃ εἰς τὴν περὶ τοῦ θέματος τούτου κρίσιν.

Εἰς τὰ περιώνυμα δηλ. 15<sup>α</sup> ἐκεῖνα βιβλία, τὰ ὁποῖα ὁ Μάρκος συνέγραψε καὶ ἐπέγραψεν *Εἰς ἑαυτὸν*, ὁμολογεῖ εὐγνωμονῶν ὅτι πλὴν ἄλλων μεγάλων ἀγαθῶν ἐν τῷ βίῳ παρὰ τῶν θεῶν ἔλαβε καὶ τοῦτο· αὐτὴν τὴν γυναῖκα τοιαύτην εἶναι, οὕτως μὲν πειθήνιον, οὕτω δὲ φιλόστοργον, οὕτω δὲ ἀφελῆν. Εἶναι τοῦτο ἀπλῆ τοῦ συζύγου ἐπείκει; Τίς ἠνάγκαζε τὸν Μάρκον μολογούντων τρόπων τινὰ καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀποτεινόμενον καὶ ἐν στιγμῇ σχεδὸν ἱερᾷ, ὅτε δηλαδὴ πολέμων πρὸς τοὺς Κουάδους καὶ παρὰ τὸν Γρανόκιν ποταμὸν στρατοπεδεύων ἐν τῷ μέσῳ τῶν μονοτόνων καὶ ἀτελευτήτων ἐκείνων τῆς Οὐγγαρίας πεδιδόων ἀνεπόλει νύκτα τινὰ εἰς ἑαυτὸν τί παρὰ τῶν συγγενῶν, τί παρὰ τῶν διδασκάλων, τί παρὰ τῶν θεῶν εἶχε λάβει ἄριστον καὶ πολυτιμότεον ἐν τῷ βίῳ, τίς τὸν ἠνάγκαζε νὰ κάμῃ μναίαν τῆς γυναικὸς του, ἂν δὲν ἦτο ἄξιόν ἑαυτοῦ; Δὲν θὰ ἐφοβεῖτο ὁ ὅσιος ἐκεῖνος καὶ ἄγνός αὐτοκράτωρ νὰ παρκαθῇ τὸ ὄνομα τῆς ἀκολάστου γυναικὸς—ἂν ἦτο ἀδόλαστος—εἰς τὸ ὄνομα τὸ ἄγνόν τῆς μητρὸς καὶ τῆς ἀδελφῆς; Εἶναι δὲ καὶ τοῦτο ἄξιον σημειώσεως, ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητά ὅτε ἔγραψεν ἐκεῖνα ὁ Μάρκος εἶχεν ἤδη ἀποθάνει ἡ Φαυστίνη διότι ἐκείνη μὲν ἀπέθανε τῷ 172 ἀπὸ Χριστοῦ, τὰ δὲ *Εἰς ἑαυτὸν* βιβλία λέγεται ὅτι συνεγράφησαν τῷ 174. Ἄν λοιπὸν ἦσαν ἀληθῆ ὅσα ἡ ἱστορία ἀ-

1 Frontonis et M. Aurcl. Imp. Epistulae s. 151 καὶ 152 ἐκδ. Μαίλου. Πρὸς αὐτόν σελ. 121, 125, 133, 135, 136, 144, 142, 153, 159 κτλ. μάλιστα δὲ σ. 136 ἔνθα ὁ Φρόντων κάμνει λόγον περὶ τῆς ὁμοιότητος τῶν τέκνων πρὸς τὸν πατέρα. Ἐνεγκάσθην νὰ παραβίσω τὰς παραπομπὰς ὡς ὁ Γενὴν κατὰ τὴν ἐκδόσιν τοῦ Μαίλου (ἐν Ῥώμῃ 1823) καὶ ὅχι τὴν πολλῶ νεωτέραν καὶ ἀρίστην ἐκδόσιν τοῦ Naber (ἐν Λειψίᾳ 1867) διότι ταύτης διὰ λόγους λίαν ὀρθοῦς μὴ συμφωνοῦσης κατὰ τὴν σελίδωσιν πρὸς ἐκείνην μάταιον ἐνόμισα κόπον τὸ νὰ ἀσχο- ληθῶ εἰς ἀναύρεσιν τῶν χωρίων ἐν τῇ τοῦ Naber ἐκδόσει καὶ κατὰ ταύτην νὰ παραβίσω ἐγὼ τὰς παραπομπὰς.

ποδίδει εἰς τὴν Φαυστίναν, δυοῖν θάτερον, ὁ Μάρκος vel nescit vel dissimulavit, ὡς λέγει ὁ Καπιτωλῖνος.<sup>1</sup> Ἀλλ' οὔτε τὸ ἐν οὔτε τὸ ἕτερον εἶναι πιστευτόν. Ἦτο δυνατόν νὰ ὑποκρίνηται ὁ Μάρκος γράφων βιβλίον, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο προωρισμένον διὰ τὸ κοινόν, ἀλλὰ δι' ἑαυτὸν, τὸ ὁποῖον οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ προσωπικαὶ σημειώσεις; Ἡδύνατο δὲ πάλιν νὰ ἀγνοῇ πράγματα — κατὰ τὰ κοινολογούμενα — κατ'ἰγνώστα; Καὶ ἐὰν ἦτο τόσο τυφλὸς, οἱ φίλοι του οἱ μὴ δικάσιμοι, ὡς εἶδομεν, εὐνοϊκῶς πρὸς τὴν Φαυστίναν δὲν κατέστησαν αὐτὸν προσεκτικόν, ὥστε νὰ διανοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ του εἰς τὸ φῶς; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἂν ὑπατεθῇ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦλάχιστον τῆς Φαυστίνης δὲν ἐγένετό τι γνωστὸν εἰς τὸν Μάρκον ὑπὸ τῶν φίλων; Τότε ὅτε ἀμύθητον τὸν εἶχε καταλάβει πένθος, ὥστε ἀέγραψε τῇ βουλῇ μηδέν τῶν Κασσίου συναρμυμένων τεθνάνχι ὡς καὶ ἐκ μόνου τούτου παραμυθίου τινὸς ἐπὶ τῇ Φαυστίνῃ τυχεῖν δυνησόμενος, ἐψήφισε δὲ ἡ βουλὴ τῷ Μάρκῳ καὶ τῇ Φαυστίνῃ ἐν τε τῷ Ἀφραδισίῳ τῷ τε Ῥωμαίῳ εἰκόνας ἀργυρᾶς ἀνατεθῆναι καὶ βωμὸν ἰδρυθῆναι. . . . καὶ ἐς τὸ θέατρον χρυσῇν εἰκόνα τῆς Φαυστίνης ἐπὶ δίφρου ἀεῖ, ὅσκις γ' ἂν ἐκείνας θεωρῇ, ἐσπέρεσθαι τε καὶ ἐν τῇ προεδρίᾳ ἐξ ἧς ζωσκα ἐθεῖτο τίθεσθαι καὶ περὶ αὐτὴν τὰς γυναικας τὰς δυνάμει προεχούσας συγκυθίζεσθαι,<sup>2</sup> ὅτε τοιαῦτα ἐζήτει ὁ αὐτοκράτωρ καὶ τοιαῦτα ἐψήφισεν ἡ βουλὴ, πῶς τότε, ἵνα τοῦλάχιστον μετριάσῃ τὸ πένθος του, δὲν τὸν διεφώτισκιν οἱ φίλοι; Σημειωτέον δ' ὅτι εἶχε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀνακτῆται ἡ βουλὴ τὸ πρότερον αὐτῆς ἀξίωμα καὶ ὅτι τὰ ῥηθέντα τεκμήρια τῆς πρὸς τὴν Φαυστίναν στοργῆς προήρχοντο ἐξ ἐκείνου τοῦ ἀνδρός, ὅστις τότε ἀπηχθάνετο τὸ ψεῦδος, ὥστε ὁ Ἀδριανὸς τὸν ἐκάλει ὅχι Verum ἀλλὰ Verissimum. Προσθετέον δὲ καὶ τοῦτο ἔτι, ὅτι καὶ μὲν ὁ Μάρκος, ὡς διαρρήδην λέγει ὁ Δίων<sup>3</sup> καὶ ἐν τοῖς *Εἰς* ἑαυτὸν πολλαχᾶς διαφρίνεται, αὐτὸς οὔτε ἐκὼν οὔτ' ἄκων ἐπλημμέλει τὰ δὲ τῶν ἄλλων ἀμαρτήματα οὔτε ἐπολυπραγμονεῖ οὔτε ἐκόλαζεν, ἀλλ' ὅμως ὡς ὁ αὐτὸς Δίων<sup>4</sup> μαρτυρεῖ, καὶ οὐ προσποιητῶς ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς πάντα ἔπραττε. Πραχδεῖγμα δ' εἶναι ὁ ἀδελφὸς Οὐῆρος, πρὸς ὃν ζῶντα μὲν ἐφάνη ἐπεικῆς, ἀλλ' οὐ θανόντος δὲν ἀπέκρουφεν ὁ Μάρκος τὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς ἐκείνου διαγωγῆς.<sup>5</sup> Ἀλλὰ πραχδεῖγματα τῆς εἰλικρινείας τοῦ Μάρκου εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς, ὅτι τὸν Ἀδριανόν, πρὸς ὃν ἦτο τόσο εὐγνώμων οὐδ' ὡς ἀναφέρει ἐν τῇ κληῇ ἐκείνῃ παρὰ τὴν ὀχθὴν τοῦ Γρηνούα προσευχῇ του καὶ τοῦτο βέβαιον διότι ὁ ἰδιωτικὸς τοῦ Ἀδριανοῦ χαρακτήρ δὲν τῷ εἶχεν ἀφήσει ἀγαθὰς ἀναμνήσεις, ὅτι ἂν καὶ εὐχαριστῇ τοὺς θεοὺς<sup>6</sup> ὅτι δὲν ἐγεννήθησαν εἰς αὐτὸν παιδία ἀφυῆ μηδὲ κατὰ

1 Ἐν β. Ἀντων. φιλοσ. 26.

2 Δίων Κάσ. 71, 30 καὶ 31 Πρὸλ. Καπιτωλῖνον 6. Ἀντ. φιλοσ. 26.

3 71, 34. 4 αὐτόθι. 5 Ἰδ. Καπιτωλῖν. 6. Ἀντ. φιλοσ. 15 καὶ 20. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ ἀδελφὸς περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τοῖς εἰς ἑαυτὸν 1, 17 δὲν εἶναι ὁ Οὐῆρος, ἀλλ' ὁ γαμβρὸς τοῦ Κλαύδιου Σευήρος Πρὸλ. καὶ 1, 14. 6 Εἰς ἑαυτὸν 1, 17.

τὸ σωματίον διάστροφῃ, ἀλλ' ὅμως πολλαχοῦ τοῦ βιβλίου διορθῇ τις τὴν ἀνησυχίαν, ἣν ἠσθάνετο διὰ τὴν μέλλουσαν διαγωγὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ Κορμύδου.<sup>1</sup> Ἀφηγεῖται ὁ Δίων ὁ Κασσίος,<sup>2</sup> ὅτι ὁ Μάρκος δὲν ἀπέθανεν ὑπὸ νόσου, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἰατρῶν τῷ Κορμύδῳ χαρίζομένων καὶ ὅτι οὐδὲν ἦτον παρεκκείμετο τὸν υἱὸν του τοῖς στρατιώταις, οὐ γὰρ ἠθελε δοκεῖν ὑπ' αὐτοῦ θνήσκειν. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν τὰ κακούργημα τοῦτο τοῦ Κορμύδου δὲν εἶναι βέβαιον, ἀλλὰ καὶ βέβαιον ἂν ἦτο, ἡ σύστασις, ἣν πρὸς τοὺς στρατιώτας ἔκρινεν ὁ Μάρκος οὐδαμῶς θὰ ἦτο τακτικόν κατὰ τῆς εἰληκτικῆς αὐτοῦ, ἣν ἐνταῦθα ὑποστηρίζομεν. Ὁ Σεπτίμιος Σευήρος, ὅστις βεβαίως δὲν εἶχε τοῦ Μάρκου τὴν ἀγαθότητα καὶ ὅστις ἔσχατον ἦτιατο τὸν Μάρκον διότι δὲν εἶχεν ἐλευθερώσει τὸν κόσμον ἀπὸ τοῦ Κορμύδου, ἐκήρυξε διάδοχον αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ τὸν ἀντάξιον τοῦ Κορμύδου Καρακάλλαν τῇ ἐπικύριον σχεδὸν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν αὐτὸς εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ τὸν φανεύῃ.

## B.

Κατὰ τοῦτον μὲν λοιπὸν τὸν τρόπον κρίνει ὁ Ψενὼν τοὺς περὶ τῆς Φαυστίνης γράψαντας ἱστορικοὺς καὶ συγκρίνει πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα τὰς ἄλλας τῆς ἀρχαιότητος μαρτυρίας, ἔπειτα δὲ ἐρχόμενος ἐπ' αὐτὰ τὰ πράγματα πειρᾶται μετὰ πλείστης εὐστοχίας ν' ἀποδείξῃ ὅπως ἀπτηρίκτους τὰς πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν ἐκείνην γενομένας κατηγορίας. Δι' ὀλίγων θέλομεν καὶ εἰς τοῦτο τὸ μέρος ἐνδιχθῆναι.

Ἡ βαρυτέρα κατηγορία πασῶν εἶναι ὅτι ἡ Φαυστίνα ἐγένετο συνένοχος τοῦ Αὐιδίου Κασσίου. Ἡ κατηγορία αὕτη εἶναι καθαρὰ συνοσαντική. Καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι καὶ πᾶσα ἡ λύπη τοῦ Μάρκου ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς γυναικὸς του καὶ πᾶσαι αἱ τιμαὶ αἱ ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἀπονεμηθεῖται τῇ μνήμῃ αὐτῆς ἦσαν ὑποκριτικαὶ καὶ κολακεῖαι, ἅπερ, ὡς εἶδομεν ἄνωτέρω, ἀπίθανα, πρέπει τοῦλάχιστον ἡ δῆθεν ἐκείνη συνενοχὴ νὰ μὴ ἀνιρῇται ὑπὸ ῥητῶν γεγονότων καὶ μαρτυριῶν. Ἀλλ' ἐνταῦθα τί ἔχομεν; Ἡ Φαυστίνα, μᾶς λέγουσι, βλέπουσα ἐγγὺς τὸ τέλος τοῦ ἀνδρός της ἐμπνέει τῷ Αὐιδίῳ Κασσίῳ τὸ ἀνταρτικὸν ἐκεῖνο σχέδιον, ὑποσχομένη αὐτῷ νὰ γείνη σύζυγός του. Ἀλλ' ὁ Αὐίδιος ἦτο ἔγγαμος, εἶχεν υἱόν, ἐν δὲ τῷ ἀγῶνι ἐκείνῳ τῷ στασιαστικῷ σὺν τῷ Αὐιδίῳ ἐξετέθησαν καὶ ἡ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα του καὶ ὁ γαμβρός του.<sup>3</sup> Ἀλλ' ἔστω καὶ τοῦτο· τί γίνεται ἡ ὑπόθεσις περὶ συνενοχῆς τῆς Φαυστίνης ἂν ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ Αὐίδιος Κασσίος πρὸ χρόνου μακροῦ ἐσχεδιάζετο τὴν ἀνταρσίαν του καὶ ὅτι ἡ ἀντικήρυξις αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος ἐν Ἀντιοχείᾳ ἦτο ἡ πραγματοποίησις

<sup>1</sup> Ἰδ. π. χ. Εἰς ἐξουτὸν, 11, 17. <sup>2</sup> 71, 33 καὶ 34. <sup>3</sup> Ἰδ. Καπιτωλ. β. Ἀντ. φιλοσ. 28.

<sup>2</sup> Δίων Κασ. 71, 27. Καπιτωλ. 6. Ἀντ. φιλοσ. 26 Βουλχάτ. Αἰδ. 9, 10, 13, 14.

εγχεδίου έσκεμμένου και ήδη ώριμασμένου από πολλού χρόνου; Και όμως ούτως έχει το πράγμα και άρκει να άναγνώσῃ τις τὸν Βουλκάτιον Γαλιανόν παραθέτοντα έπιστολάς κατὰ τῆς γνησιότητος τῶν όποιων ούδεις ποτε ήγέρθη διαταγμός, ίνα πεισθῇ.<sup>1</sup> Τὸν Αύίδιον δέν πρέσυρεν ή Φαυστίνα, δέν ήτο άνθρωπος να παρασυρθῇ ό Αύίδιος. Τό ίδιον αὐτοῦ πνεῦμα τὸν ώδήγησεν εἰς τὸ τόλμημα εκείνο, ή ύπάρχουσα παρά τισι τάξεις τῶν τότε ανθρώπων αντιπολίτευσις κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Μάρκου, αὐτῇ ή πρὸς κύτοναμίαν τάσις τῆς Ἀντιοχείας ὡς τινος πρωτευούσης τῆς ὅλης Ἀνατολῆς.

Υπάρχουσι παρά τῷ Βουλκατίῳ πλὴν τῶν μνημονευθεισῶν και τέσσαρες άλλαι, δύο τοῦ Μάρκου και δύο τῆς Φαυστίνης, αἱτινες, αν εἶναι γνήσιαι, άπκλλάττουσι πάσης ύπονοίας τὴν αὐτοκρατείραν,<sup>1</sup> άλλ' ό Tillemont πρῶτος υπέδειξεν ότι υπάρχουνε λόγοι, δι' οὓς πρέπει να θεωρηθῶσι νόθαι αἱ έπιστολαί εκείναι,<sup>2</sup> έπειτα δέ ό πολὺς Borghesi ύπεστήριξε θερμότεραν και σφώτερον τοῦ Tillemont τὴν άπόφασιν. Και ό μὲν Tillemont έστηρίχθη εἰς τὸ ότι αἱ έπιστολαί εκείναι δέν συμφωνοῦσι κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ τόπου κυρίως πρὸς τὰ άλλοθεν γνωστὰ, διότι μάλιστα αἱ έπιστολαί προϋποθέτουσιν ότι ήτο ὅτε έγραφεν ό Μάρκος παρά τὴν Ῥώμην, ενώ ό αὐτοκράτωρ ήτο τότε άλλαχοῦ, ό δέ Borghesi με τὴν συνήθη αὐτοῦ εύρυτάτην πολυμαθειαν ήθέλησε ν' άποδείξῃ ότι και περί τοὺς ὅρους τοῦ χρόνου σφάλλονται αἱ έπιστολαί. Και μέχρι μὲν τινος εἰραίνετο λελυμένον τὸ ζήτημα και ή νοθεία τῶν έπιστολῶν πασιφανῶς άποδεδειγμένη, άλλ' ό Waddington άνεκάλυψε βραδύτερον εν τῷ Ὁράν πέντε μνημειώδεις έπιγράφας τῶν χρόνων, καθ' οὓς διώκει ό Αύίδιος και καθ' ὅς άποδεικνύεται ότι ή άνταρσία τοῦ Αύιδίου εγένετο πιθανώτατα ὅχι ὡς υπατίθετο τῷ 175, άλλὰ τῷ 172, δι' ἧς χρονολογίας αἴρονται οἱ λόγοι οὓς προέβαλλεν ό Borghesi πρὸς ύποστήριξιν τῆς νοθείας τῶν έπιστολῶν.<sup>3</sup>

Ἀλλά και έσωτερικὰ τεκμήρια μαρτυροῦσι τὸ γνήσιον τῶν έπιστολῶν. Διότι αν υποθέσωμεν ότι δέν εἶναι γνήσιαι και ότι συνεγράφησαν μόνον και μόνον ίνα δικαιολογηθῇ ή Φαυστίνα, εἶναι φανερόν ότι ό ποιήσας κύτὰς θά έφρόντιζε να ήναι κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ τόπου και τοῦ χρόνου σύμφωνος ἴσα ἴσα πρὸς τὰ άλλοθεν γνωστὰ, θά απέφευγε να παρεμβάλλῃ ἱστορικὰς άνκριβεῖας βαρυτάτας, κατὰ τὴν γνώμην τῶν μὴ δεχομένων τὸ γνήσιον τῶν έπιστολῶν. Και βεβίως μὲν αἱ έπιστολαί εκείναι δέν έπλά-

<sup>1</sup> Βουλκ. 6. Αύιδ. 1, 2, 44.

<sup>2</sup> Βουλκ. 6. Αύιδ. 9, 10, 11. (2) Hist. des Emp. τόμ. 2 σημ. 19 περί τῆς βασιλείας τοῦ Μάρκου. <sup>3</sup> Oeuvres complètes, τόμ. 5 σελ. 434 και έξ. 4 Αἰτόβι σελ. 437—438 σημ. "Εχομεν οὕτω τὴν ακολουθίαν τῶν γεγονότων ὡς εξῆς: Κατὰ τὰς αρχάς τοῦ 169 θάνατος τοῦ Λευκίου Οὐήρου. — Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 169 ή Αουκίλλα νομφεύεται τὸν Πομπηϊανόν. — 172 Ἀνταρσία τοῦ Αύιδίου, θάνατος τῆς Φαυστίνης. — 173 ή Φαδίλλα νομφεύεται τὸν Κλ. Σεῦηρον, υπατία Πομπηϊανοῦ και Κλ. Σεῦηρου.

σθησαν — ἂν ὑποτεθῇ ὅτι δὲν εἶναι γνήσια — ζώσῃς ἔτι τῆς Φαυστίνης, ἀλλὰ πολὺ ὀλιγώτερον δύναται τις νὰ δεχθῇ ὅτι ἐπλάσθησαν μετὰ τὸν θάνατόν της. Διότι ἐλάχιστος παρήλθε χρόνος μεταξὺ τῆς ἀνταρσίας τοῦ Αὐιδίου καὶ τοῦ θανάτου τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ δὲ κατ' ἐκείνης ὑπόνοιαι ἠγέρθησαν μόνον μετὰ τὸν θάνατόν της, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἡ μνήμη τῆς αὐτοκρατορίας δὲν εἶχεν ὑπερκομιστάς. Προσθετέον δ' ὅτι ὁ Βουλκάτιος διέσωσε καὶ τὴν πρὸς τὴν σύγκλητον ἐπιστολὴν τοῦ Μάρκου, ἥς τὸ γνήσιον οὐδαμῶς προσβάλλεται· καὶ ὅμως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη περιέχει ὡς πρὸς τὸν Πομπηϊκὸν πληροφορίαν τινὰ ὅπως συνάδουσιν πρὸς τὰς νοθευμέναις ἐπιστολάς, τοῦτο δὲ μάλιστα ἀναγκάζει τὸν Borghesi νὰ προσφύγῃ εἰς ὑποθέσεις, αἵτινες εἶναι ὅπως παράδοξοι.<sup>1</sup> Ὡς πρὸς τὸν Tillemont, νομίζομεν ὅτι ὁ εὐσυνείδητος ἐκεῖνος ἱστορικὸς ἐπληκνήθη ἕνεκα τῆς πολλῆς αὐτοῦ πρὸς τὰ καίμενα τῶν ἱστορικῶν πίστεως, ἔτινα εἶναι διὰ τοὺς χρόνους, περὶ ὧν ὁ λόγος, ὅπως ἀτελῆ, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐδηλώσαμεν, ἐνισχυοῦ δὲ καὶ ἀνακριβῆ. Οὐδὲν δὲ καλύει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Μάρκος ἐπα- νῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν εὐθὺς ἀφοῦ ἔμαθε τὴν ἀνταρσίαν τοῦ Αὐιδίου καὶ ὅτι ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὡς λέγουσιν οἱ ἱστορικοὶ, ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται πῶς συμπρέλαθε καὶ τὴν Φαυστίνην, ἥτις εὕρισκετο ἐν Ῥώμῃ.<sup>2</sup> Δεχόμεθα λοιπὸν ὡς γνήσιας τὰς τέσσαρας ἐκείνας ἐπιστολάς, καὶ χαίρομεν ὅτι καὶ ὁ πολὺς Borghesi βραδύτερον ἀπεφάνθη ὀλιγώτερον αὐστηρῶς περὶ αὐτῶν.<sup>3</sup> Ἀλλ' ἂν ᾖ γνήσια αἱ ἐπιστολαὶ ἐκεῖναι πᾶσα κατὰ τῆς συζύγου τοῦ Μάρκου ὑπόνοια λαμπρῶς καταπίπτει.

Ἐπιστεύθη ὡσχύτως ὅτι ἐφαρμάκευσε τὸν Οὐῆρον ἢ Φαυστίναν,<sup>4</sup> ἀλλ' ἡ κατηγορίαι αὕτη εἶναι ὅπως ῥέουσά καὶ σαλεύουσα, διότι πρῶτον μὲν ὁ Οὐῆρος δὲν ἀπέθανε φαρμακευθεὶς, ἀλλ' ἀπόπληκτος ἐν Ἀλτίνῳ, ἔπειτα δὲ ἄλλοι μὲν λέγουσιν ὅτι ἡ Φαυστίνη τὸν ἐφαρμάκευσε διὰ νὰ καλύψῃ δῆθεν τὰς πρὸς αὐτὸν σχέσεις της, ἄλλοι διότι ἐζήλευε τὴν Φαβίαν, ἄλλοι διὰ νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν τοῦ Μάρκου, ἣν ἐπεβουλεύετο ὁ Οὐῆρος. Οὕτω λοιπὸν ἡ συκοφαντία, ὡς συνήθως συμβαίνει, φωρᾶται καὶ ἐνταῦθα ἀσυμφωνοῦσα πρὸς ἑαυτήν, διότι ἡ Φαυστίνη, ἣν πρὸ ὀλίγου εἶδομεν συνομνύουσιν κατὰ τοῦ ἀνδρός της, φαρμακεύει τῶρα τὸν Οὐῆρον ἵνα σώσῃ τὸν ἄνδρα της. Ὁ θάνατος τοῦ Οὐῆρου εἶχεν ἐγείρει μυρίας ὑποψίας λίαν πα- ραδόξους,<sup>5</sup> διότι ἡ Ῥώμη ἔπασχε τότε ἐξ ἐσχάτης τῶν ἡθῶν παραλυσίας καὶ πᾶσαι αἱ διαδόσεις ἐγίνοντο πιστευταὶ καὶ τόσον μᾶλλον πιστευταί, ὅσον πλείονον εἶχον χαρακτῆρα μυστηριώδη καὶ κακουργηματικόν. Δὲν ἐπίστευον οἱ ἐν Ῥώμῃ τότε ζῶντες ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ ὑπὸ τὸν ἥλιον τιμία γυνὴ οὐδὲ νὰ ἀποθάνῃ ὑπὸ φυσικοῦ θανάτου ἀνὴρ κατέχων ὑψηλὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσιν.

<sup>1</sup> Βουλκάτ. 6. Αὐιδ. 12. <sup>2</sup> Borghesi ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 440 κ. εἰ. <sup>3</sup> Τοῦτο δέχεται καὶ ὁ Des Vergers, Essai sur Marc-Aurèle σ. 100. <sup>4</sup> Ἐν τῇ σημειώσει περὶ τῶν ὑπάντων τοῦ ἔτους 926 ἐν τοῖς Ὑπατικαῖς χρονικοῖς. <sup>5</sup> Καπίτωλ. β. Οὐῆρ. 10.

Περὶ δὲ τῆς ἀκολασίας τῆς Φαυστίνης δὲν δυνάμεθα πολλὰ νὰ εἰπω-  
μεν διότι καὶ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ εἶναι φυσικὰ μετὰ τόπους μάλιστα αἰῶνας  
δυσεξέλεγκτον. Ἐκεῖνο τὸ λόγιον, τὸ ὁποῖον εἶπε δῆθεν ὁ Μάρκος ὅτι ἂν  
ἀποπέμψῃ τὴν γυναῖκα πρέπει καὶ τὴν προῖκα, δηλαδὴ τὴν αὐτοκρατο-  
ρίαν, νὰ ἀποδώσῃ, εἶναι προφανῶς ψευδέστατον, διότι οὔτε πρὸς τὸν χα-  
ρκτηρὶ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου συμφωνεῖ, οὔτε πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὴν  
αὐτοκρατορίαν δὲν ἔλαβεν ὁ Μάρκος διότι ἐνυμφεύθη τὴν Φαυστίνην, ἀλλὰ  
διότι ἐκρίθη ἄξιός νὰ ἐκσιλεύσῃ καὶ ἐξελέχθῃ ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ Ἀδρια-  
νοῦ· τὸ δὲ λόγιον ἐκεῖνο ἐπενοήθη ὑπὸ τινος τῶν εὐφυῶν καὶ ἐκυκλοφό-  
ρησεν ἐν Ῥώμῃ ἕως οὔ, ὅπως καὶ τόσα ἄλλα, εὔρε τόπον καὶ ἐν τῇ ιστο-  
ρίᾳ. Ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ ἄλλο τὸ λεγόμενον ἔχει τινὰ σημασίαν, ὅτι δηλαδὴ  
ὑποκριτῆς τις ἐν τῷ θεάτρῳ δικερήδην ἔκαμεν ὑβριστικὸν ὑπαινιγμὸν εἰς  
τὴν αὐτοκράτειραν. Δυνατὸν νὰ συνέβῃ τὸ πρᾶγμα, διότι οἱ εἰς τὰ θεάτρα  
φοιτῶντες δὲν ἠγάπων τὸν Μάρκον Αὐρήλιον, διότι ὁ Μάρκος εἶχε περιστείλει  
τοὺς τῶν μονομάχων ἀγῶνας κατὰ τρόπον, ὅστις πάντως δὲν εὐχαρίστει  
τοὺς θιασώτας τῶν θεαμάτων ἐκείνων, εἶχε διατάξῃ οὕτω πως τὰ πράγ-  
ματτα, ὥστε νὰ μὴ εἶναι τόσο ἐύκολος τῶν διαμυχομένων ὁ θάνατος, ἐκέ-  
λευσε νὰ θέτωσι προσκεφάλαια ὑπὸ τοὺς σχοινοβάτας, νὰ γίνονται οἱ ἀ-  
γῶνες δι' ἀκοντίων ἢ ἄλλων ὅπλων ἐσφικρωμένων, ἐφοίτα δ' αὐτὸς εἰς  
τὸ θεάτρον ὅσον ἦτο δυνατόν σπανιώτερον καὶ ἔτκν ἦτο παρὼν προσεποι-  
εῖτο ὅτι ἀνεγίνωσκεν ἢ ὑπέγραφε δημόσια ἔγγραφα ἢ ὅτι ἄλλο τι ὅμοιον  
πρὸς ταῦτα ἔπραττε χωρὶς οὐδ' ὅπως νὰ προσέχῃ ὁ ἀγαθὸς αὐτοκράτωρ  
εἰς τοῦ ὄχλου τὰ περιγελάσματα. Εἶναι λοιπὸν εὐνόητον ὅτι δυνατόν νὰ  
ἐλέχθησαν ἐκεῖνα τὰ ὑβριστικὰ λόγια, τοῦτο ὅμως οὐδεμίαν δύναται νὰ  
ἔχῃ σημασίαν, ἀφοῦ, ὥς εἶδομεν, ὁ λεγόμενος κόσμος τῶν θεατρῶν δυσμε-  
νῶς διέκειτο πρὸς τε τὸν Μάρκον καὶ τοὺς περὶ τὸν Μάρκον. Καὶ τὸ λεχθὲν  
δὲ ὅτι δῆθεν ὁ Κόρμωδος δὲν ἦτο τοῦ Μάρκου υἱός, ἀλλὰ τινος μονομάχου,  
εὐεξήγητον εἶναι πρόθεν προῆλθεν. Οἱ ἄνθρωποι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πει-  
σθῶσιν ὅτι τὸ τέρας ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐξευτελίσει τὴν αὐτοκρατο-  
ρικὴν παρφόρον μέχρι τοῦ νὰ καταβῇ καὶ νὰ ἀγωνισθῇ εἰς τὸν κίρκον,  
ἦτο τέκνον τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου· εἶναι υἱὸς μονομάχου, ἔλεγον, ἐπιστεύθη  
δὲ καὶ διεδόθη ἡ φήμη αὕτη, ὥστε ἐπὶ τέλους ὠρίσθη ἔκ τινος δῆθεν  
ὁμοιότητος καὶ τινος μονομάχου ἦτο υἱός.<sup>2</sup> Καὶ ὅμως πάντα τὰ μνημεῖα  
μαρτυροῦσιν ὅτι καὶ ὁ Κόρμωδος καὶ ὁ δίδυμος αὐτοῦ ἀδελφὸς Ἀννίος  
Οὐῆρος ὁμοιάζον πρὸς τὸν Μάρκον Αὐρήλιον καὶ ἐπικυροῦσι κατὰ τοῦτο  
τὰ λεγόμενα τοῦ Φρόντωνος.<sup>3</sup>

Ἀλλ' οὐδεμίαν ὅπως ἔδωκεν ἄρα ἡ Φαυστίνη ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ γεν-

<sup>1</sup> Καπιτωλίν. 6. Ἀντων. φιλοσ. 4, 11, 12, 15, 23.

<sup>2</sup> Λαμπρίδ. 6. Κορμώδ. 1, 2, 8, 12, 13, 18, 19.

<sup>3</sup> N. des Vergers, Essai sur Marc-Aurèle, σελ. 74. 75.

νηθῶσι περὶ αὐτὴν καὶ κκοφγμίαι ἐκαῖναι καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτῆς διὰ τῶν αἰώνων διαδοθέντα διεδόθησαν εἰκὴ καὶ ἄνευ τινὸς λόγου; Καὶ τοῦτο εἶναι ἀπίθανον. Οἱ φίλοι τοῦ ἀνδρός τῆς διέκειντο δυσμενῶς πρὸς αὐτὴν, διότι ἐκείνη κληρονομήσασα τὴν γνωστὴν δὲ ἐκείνην ἀλαζονείαν τὴν συμφυῇ εἰς τὰ παλαιὰ τῆς Ῥώμης ἀριστοκρατικὰ γένη πολλάκις θὰ ἐδείχθη πικρὰ καὶ ἀκατάδεκτος πρὸς τοὺς περὶ τὸν Μάρκον φιλοσόφους, ὧν ἡ τε ἄλλη τοῦ ἥθους ἀνστηρότης καὶ μοναχικὴ σχεδὸν περιβολὴ ἦσαν ἀσυμβίβαστα πρὸς τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ τὴν κοσμικὴν ματαιότητα τῆς αὐτοκρατείας. Inde irae, ἐκεῖ πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ λανθάνοντος ἐκείνου ἀνταγωνισμοῦ, ὅστις ἀναντιρρήτως θὰ ὑφίστατο μεταξὺ τῆς Φαυστίνης καὶ τῶν σεμνῶν φίλων τοῦ Μάρκου καὶ ὅστις κατέληξεν ὅπου κατέληξεν. Ὁ Μάρκος ἦτο λιτὸς κατὰ τὴν δίκαιαν καὶ πόρρω τῆς πλουσιакῆς διαγωγῆς, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ,<sup>1</sup> ἦτο σχεδὸν δημοκρατικὸς, ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν προσωπικὴν ἀξίαν καὶ ἰκανότητα καὶ περὶ οὐδενὸς ἐποιεῖτο τὴν εὐγένειαν τὴν οἰκογενειακὴν, δι' ἧς μάλιστα καὶ ψέγει αὐτὸν ὁ Αὐίδιος,<sup>2</sup> ταῦτα δ' ἦσαν ἀσυμβίβαστα πρὸς τὸν χαρκετῆρα τῆς Φαυστίνης, γυναικὸς νέας, ὑπερηφάνου, ὀρκιστάτης καὶ ἰδιοτρόπου, ἥτις διὰ τοῦτο ἐμίσει τοὺς εὐνοουμένους τοῦ συζύγου αὐτῆς, οἵτινες πάλιν ἐξεθικούντο τὴν αὐτοκράτειραν μεγαθύνοντες τὴν ἐλαφρότητα καὶ τὰς ἀδυναμίας τῆς.<sup>3</sup> Ὅσοι δ' ἐξ αὐτῶν ἔγραψαν ἱστορίαν παρέδωκαν τὴν Φαυστίναν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους οἶαν αὐτοὶ ἤθελον, ἡ δὲ ἀρίστη μνήμη, ἣν κατέλιπε θνήσκων ὁ Μάρκος ἔβλαψεν οὐκ ὀλίγον τὴν μνήμην τῆς ἑαυτοῦ γυναικός. Ἐπειδὴ δ' ὁ Αὐίδιος Κάσιος ἦτο καὶ αὐτὸς δυσμενὴς πρὸς ἐκείνους, οἵτινες δὲν ἦσαν ἀρεστοὶ εἰς τὴν Φαυστίναν, διὰ τοῦτο καὶ τοῦ Αὐιδίου τὸ ὄνομα περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς συνηνωμένον πρὸς τὸ τῆς Φαυστίνης ἐν τῇ αὐτῇ διαβολῇ.<sup>4</sup>

Ε. Κ. Σακελλαρόπουλος

## ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ

### ΑΚΟΥΣΤΙΚΗ

Ἦχος.— Ἦχητικὰ κύματα.— Διάδοσις αὐτῶν.— Ἦχώ — Ὑψος ἤχου.—

Ἐγχορδα ὄργανα.— Ἦχητικαὶ εἰκόνες τοῦ Chladni.

Ὅταν κρούσωμεν χορδὴν μουσικοῦ τινος ὄργανου παράγεται ἡχὸς τις, συγχρόνως δὲ βλέπομεν ὅτι ἡ κρουσθεῖσα χορδὴ δονεῖται. Ἡ δονουμένη χορδὴ θέτει τὸν περὶ αὐτὴν ἀέρα εἰς κυματώδη κίνησιν, ὡς λίθος ῥιπτό-

<sup>1</sup> Εἰς ἑαυτὸν 1, 3 πρὸς 11 καὶ 1, 11.

<sup>2</sup> Βουλκάτ. 6. Αἰίδ. 14. Πρὸς 11. Καπιτωλ. 6. Ἀντων. φιλοσ. 20.

<sup>3</sup> Ὁ αὐτὸς αὐτόθι 29. Ἰδ. καὶ Εἰς ἑαυτὸν 1, 17, καὶ 16, 27. Αἰνῆλ. Βίτωρ Κ α ἰ ο. 16, πρὸς 11. Καπιτωλ. αὐτόθι 29.

<sup>4</sup> Βουλκάτ. 6. Αἰίδ. 1, 14.